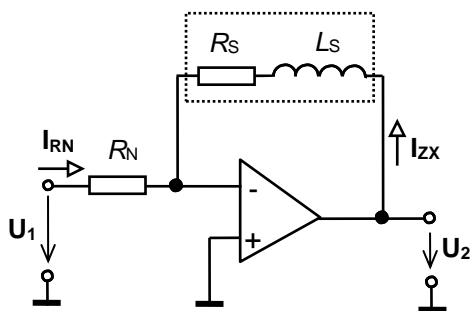

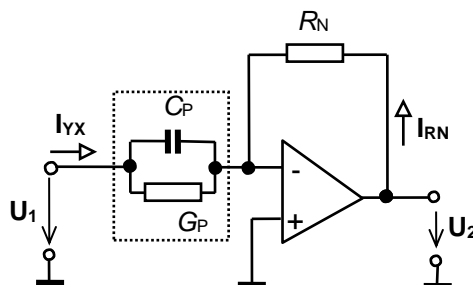
9. ČÍSLICOVÝ MĚŘIČ IMPEDANCÍ A ADMITANCÍ

9.1. Úvod

Impedance je elektrická veličina vyjádřená komplexním číslem, která charakterizuje vlastnosti součástky při napájení střídavým proudem. Pro určení jejích parametrů musíme tedy měřit její reálnou a imaginární složku. Typickými zástupci impedancí jsou např. kondenzátor nebo cívka, ale je to i rezistor napájený střídavým proudem. Přístroje pro měření parametrů cívek a kondenzátorů patří k běžné výbavě laboratoří. Pracují obvykle na principu převodníku $Z \rightarrow U$ popř. $Y \rightarrow U$, přičemž pro měření fázoru výstupního napětí se používá řízený usměrňovač. Principiální zapojení těchto převodníků je na obr 9.1. a 9.2.

Obr. 9.1. Zapojení převodníku pro měření impedance

Obr. 9.2. Zapojení převodníku pro měření admitance

Vzhledem k tomu, že jako referenční napětí pro řízený usměrňovač je použito napětí U_1 , je pak reálná a imaginární složka napětí U_2 , přímo úměrná reálné a imaginární složce měřené impedance, popř. admitance. Pro převodník na obr. 9.1 platí

$$I_{RN} = -I_{ZX} \quad (1)$$

Po dosazení za I_{RN} a I_{ZX} dle Ohmova zákona, oddělení reálné a imaginární složky a vyjádření měřených parametrů jako funkce reálné popř. imaginární části výstupního napětí U_2 se získají vztahy pro výpočet parametrů měřené cívky, tedy hodnoty L_X a R_X . Podobně pro zapojení dle obr. 9.2 platí

$$I_{RN} = -I_{YX} \quad (2)$$

a vztahy pro výpočet parametrů měřeného kondenzátoru, tedy hodnoty C_X a G_X , se odvodí obdobně jako v předchozím případě.

Přesnost měření závisí vedle parametrů použitých přístrojů a toleranci rezistoru R_N zejména na fázových posuvech použitých zesilovačů a nedokonalé funkci řízeného usměrňovače.

Poznámka 1: Volbou $\omega = 10^3 \text{ s}^{-1}$ popř. 10^4 s^{-1} a $U_1 = 1 \text{ V}$ se dosáhne toho, že hodnoty prvků náhradního schématu (L_X , R_X popř. C_X , G_X) se vypočtou z příslušných složek výstupního napětí pouhým vynásobením mocninami 10.

Měření reálné a imaginární složky výstupního napětí

Pro měření reálné a imaginární složky výstupního napětí U_2 využíváme řízený usměrňovač. Jako referenční napětí pro řízení přepínače použijeme při měření reálné složky napájecí napětí U_1 tvarované komparátorem, při měření imaginární složky použijeme pro řízení usměrňovače napětí z TTL výstupu napájecího generátoru, které je o $T/4$ posunuto proti napětí U_1 odebíranému z výstupu harmonického signálu.

Pro odvození střední hodnoty napětí na výstupu řízeného usměrňovače lze použít výpočet integrálu přes půl periody sinusového napětí posunutého o φ . Řízený usměrňovač se chová při měření reálné složky napětí jako násobička posunutého průběhu $u_2(t) = U_{2m} \sin(\omega t - \varphi)$ obdélníkem se střídou 1:1 a s amplitudou +1 a -1, který je ve fázi s napájecím napětím $u_1(t)$; střední hodnota napětí U_{2s}^I je v tomto případě úměrná reálné složce výstupního napětí. Pak platí

$$U_{2s}^I = \frac{1}{T/2} \int_0^{T/2} U_{2m} \sin(\omega t - \varphi) dt = \frac{U_{2m}}{\pi} [-\cos(x - \varphi)]_0^\pi = \frac{2\sqrt{2}}{\pi} U_{2ef} \cos \varphi = \operatorname{Re}\{U_2\} \quad (3)$$

Poznámka 2: Při odvození výsledného výrazu použijte substituci $\omega t = x$, dále dosad'te $\omega = 2\pi/T$, $U_{2m} = U_{2ef} \sqrt{2}$ a použijte vzorec $\cos(\alpha - \beta) = \cos\alpha \cos\beta + \sin\alpha \sin\beta$.

Pro měření imaginární složky je třeba násobit výstupní napětí $u_2(t)$ obdélníkem s amplitudou +1 a -1 posunutým oproti napájecímu napětí o $T/4$ (při výpočtu střední hodnoty integrujeme přes půl periody v mezích $T/4$ až $3T/4$). Obdobně jako v předchozím případě pak platí

$$U_{2s}^{II} = \frac{1}{T/2} \int_{T/4}^{3T/4} U_{2m} \sin(\omega t - \varphi) dt = \frac{U_{2m}}{\pi} [-\cos(x - \varphi)]_{\pi/2}^{3\pi/2} = \frac{2\sqrt{2}}{\pi} U_{2ef} \sin \varphi = \operatorname{Im}\{U_2\} \quad (4)$$

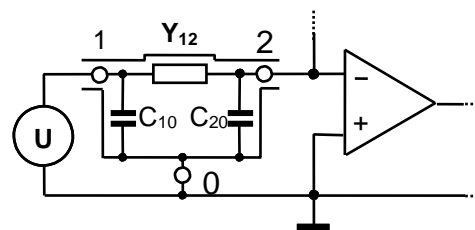
Poznámka 3: Vzhledem k tomu, že stejnosměrná složka napětí na výstupu řízeného usměrňovače je úměrná střední hodnotě měřeného napětí ($U_{2s} = U_2 \cos\varphi$), je nutné na vstupu převodníku $Z \rightarrow U$ popř. $Y \rightarrow U$ nastavovat též střední hodnotu napětí. Protože však u vstupního napětí nastavujeme jeho efektivní hodnotu (údaj číslicového voltmetru odpovídá efektivní hodnotě měřeného napětí) a platí $U_{ef} \cong 1,11 U_{stř}$, je nutné nastavit hodnotu efektivní na vstupu převodníku 1,11-krát větší, než je požadovaná hodnota střední. Aby bylo možné na vstupu přípravku nastavovat napětí bez vynásobení koeficientem 1,11, je v přípravku vstupní napětí zesilováno invertujícím zesilovačem s přenosem -1,11; záporná hodnota přenosu odpovídá znaménku – ve vztazích (1) a (2).

Poznámka 4: Vzhledem k tomu, že napětí na výstupu řízeného usměrňovače odpovídající reálné a imaginární složce výstupního napětí převodníku $Z_x \rightarrow U_2$ resp. $Y_x \rightarrow U_2$ má nejen stejnosměrnou, ale i střídavou složku o frekvenci základní harmonické složky rovné dvojnásobku frekvence měřeného napětí, je nutné zapojit před vstup číslicového voltmetru ve funkci „měření stejnosměrného napětí“ filtr typu „dolní propust“, který střídavou složku potlačí.

Vliv parazitních kapacit vůči stínění

U použitého převodníku je možné použít trísworkové připojení měřené admitance. V případě, že stínění měřeného kondenzátoru spojíme se zemní svorkou, parazitní kapacity vůči stínění neovlivní výsledek měření tzv. průchozí admitance Y_{12} . To vyplývá z náhradního schématu na obr. 9.3. Rozprostřené kapacity (obecně admitance) mezi měřeným objektem a stíněním (a v případě použití koaxiálních kabelů pro připojení měřeného objektu i jejich kapacitu) lze nahradit parazitními kapacitami C_{10} a C_{20} . Kapacita C_{20} je připojena mezi invertující a neinvertující vstup operačního zesilovače, napětí mezi těmito body je v případě ideálního operačního zesilovače nulové (virtuální nula) a tato parazitní kapacita tedy neovlivní výsledek měření. Kapacita C_{10} je připojena paralelně k referenčnímu zdroji a pokud platí $1/\omega C_{10} \gg R_0$ (R_0 je výstupní odpor referenčního zdroje), neovlivní velikost referenčního napětí a tudíž ani výsledek měření.

Pro určení velikosti parazitních kapacity C_{10} popř. C_{20} je třeba spojit stínění se svorkou 2 popř. 1. V tom případě se měří paralelní kombinace měřené admitance a příslušné parazitní kapacity. Změřená hodnota kapacity je pak rovna $C_{12} + C_{10}$, popř. $C_{12} + C_{20}$, z čehož lze obě parazitní kapacity snadno určit.

Obr. 9.3. Náhradní schéma stínění měřené admitance

9.2. Domácí příprava

9.2.1. Prostudujte si teoretický úvod.

9.2.2. **Odvoďte** vztahy pro výpočet parametrů měřené cívky, popř. kondenzátoru z reálné a imaginární složky výstupního napětí v zapojení dle obr. 9.1., popř. 9.2 (vycházejte z rovnosti $\mathbf{I}_{RN} = -\mathbf{I}_{ZX}$ popř. $\mathbf{I}_{RN} = -\mathbf{I}_{YX}$ a oddělte reálnou a imaginární složku měřeného výstupního napětí). Při výpočtu lze napětí U_1 považovat za reálné, protože slouží jako reference.

9.3. Úkol měření

9.3.1. Zapojeným LRC měřičem (viz obr 9.4) změřte indukčnost a ztrátový odpor předložené cívky. Použijte sériové náhradní schéma L_S, R_S , měřte při doporučených hodnotách kmitočtů a odporů R_N uvedených v tabulce. Vypočtete činitel jakosti Q alespoň pro jeden kmitočet.

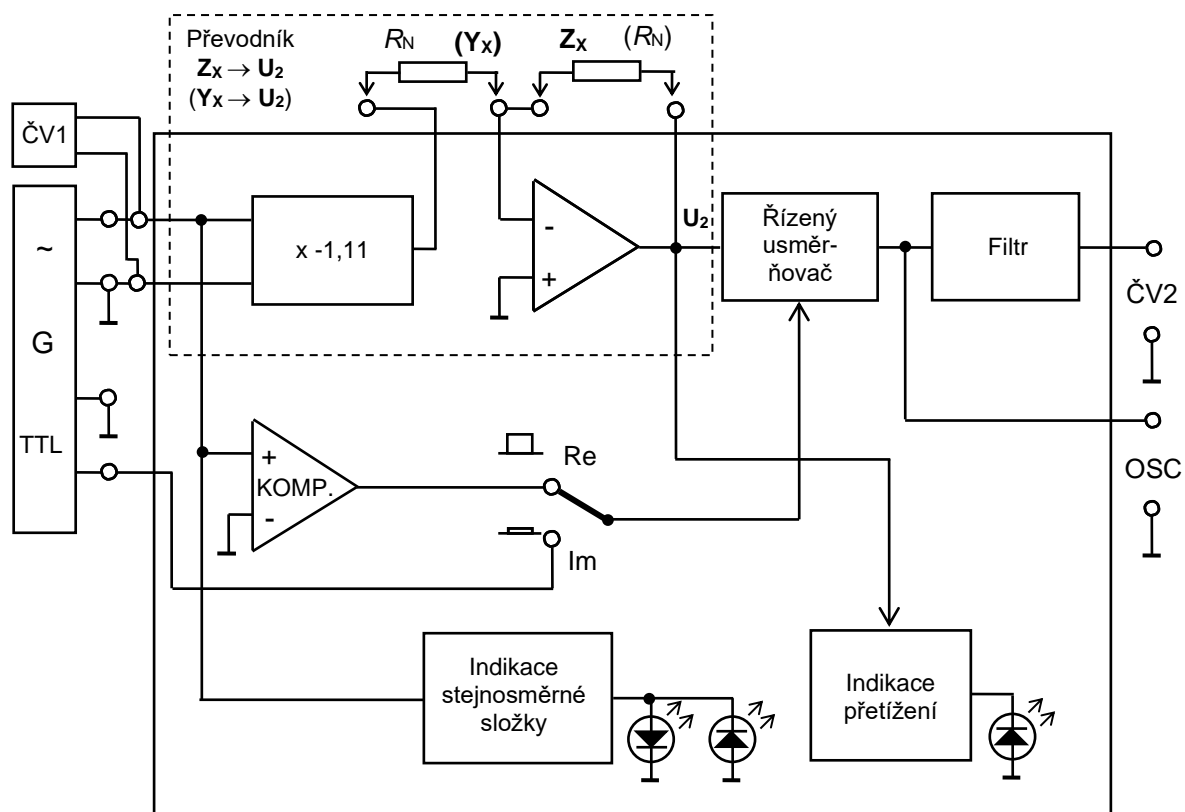
Doporučený kmitočet f (Hz)	ω	Velikost R_N (Ω)
159,2	10^3	100
1592	10^4	1000

9.3.2. Pro jedno měření zakreslete do sešitu přibližné průběhy napětí za řízeným usměrňovačem (v poloze Re i Im).

9.3.3. Výše uvedeným RLC měřičem změřte průchozí admitanci předloženého kondenzátoru a obě parazitní kapacity vůči stínění. Použijte paralelní náhradní schéma C_P, G_P , měřte při kmitočtu 1592 Hz, $R_N = 100 \text{ k}\Omega$. Určete ztrátový úhel $tg \delta$ měřeného kondenzátoru.

9.3.4. Tytéž parametry změřte profesionálním RLC měřičem (pro cívku pro kmitočty 150 a 1500 Hz, pro kondenzátor pro 1500 Hz).

9.4. Schéma zapojení

Obr. 9.4. Schéma zapojení přípravku pro měření impedancí a admitancí (není zakresleno napájení).